

Саттарова А.Т., Тагаева Ж.Т.

ПРЕДМЕТТИК БАЙЛАНЫШТАРДЫ ИШКЕ АШЫРУУНУН
ЖАНА ИНТЕГРАЦИЯЛАП ОКУТУУНУН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Саттарова А.Т., Тагаева Ж.Т.

ТЕХНОЛОГИЯ ВНУТРИПРЕДМЕТНЫХ И МЕЖПРЕДМЕТНЫХ
ВНЕШНИХ СВЯЗЕЙ В ОБУЧЕНИИ ДЕТСКИХ ПЕСЕН

A.T. Sattaroba, J.T. Tagaeva

THE TECHNOLOGY OF INTERSUBJECT AND INTERSUBJECT
EXTERNAL RELATIONS IN THE TEACHING OF DESTINY SONGS

УДК: 371.3:784.67

Макалада предметтик ички жана предметтер аралык сырткы байланыштарды ишке ашыруу принциби көрсөтүлөт. Балдар ырларын окутууда предметтик ички байланышты ишке ашыруу жана Мекен таануу, кыргыз тили предметтери менен интеграциялап окутуунун технологиялары сунушталат. Кыргыз жеринин табияты сүрөттөлгөн ырларды окутууда живопись, фото искусствосу жана музыка менен байланыштыруунун заманбап технологиялары берилет. Балдар ырларын окутууда жалпы дидактикалык принциптер жөнөкөйдөн татаалга уланмалуулук, аң сезимдүүлүк, табыйгыйлык, илимийлик, жеткиликтүүлүк, көрсөтмөлүүлүк, теория менен практиканын байланышы, ырааттуулук, билимдин чындыгы, билимдин бышыктыгы окутуу процессинде топтук жана жекелик мамилеге ылайыктуулук, гуманитардуулук сакталгандыгы айтылат. Тексттердеги өзгөчөлүктөр эмнеге байланыштуу экендигин анализдөө – ар бир предметтин спецификасын туура түшүнүүгө жол ача тургандыгы жөнүндө кеп болот.

Негизги сөздөр: дидактикалык принциптер, окутуу процесси, окшоштук, интеграция, интеллектуалдуу деңгээл, адабий окуу, жөндөмдүүлүк.

В статье показан принцип реализации внутренних и внешних межпредметных связей. В процессе обучения детей выразительному чтению предлагается реализовать прием предметного общения и технологии интегрированного обучения с другими учебными предметами: краеведение, кыргызский язык и др. При изучении текстов песен с изображением природы кыргызской земли, связанных с живописью, фотоискусством, музыкой, предлагается применение новейших технологий. Общие дидактические принципы обучения детей выразительному чтению сводятся к следующим принципам: от простого к сложному, преемственность, осознание, естественность, научность, доступность, демонстрация, слияние теории с практикой, последовательность, правдивость, прочность знаний, пригодность для группового и индивидуального подходов в процессе обучения. Речь идет о путях правильного пони-

мания каждой предметной специфики и анализе своеобразия текстов, которые относятся к различным сферам жизни.

Ключевые слова: выразительное чтение, дидактические принципы, интеграция, интеллектуальный уровень, литературное чтение, процесс обучения, сходство, способности.

The article "Technologies for the implementation of intersubject connections and integrated learning" shows the principle of implementation of internal and external intersubject connections. In teaching children's songs, it is proposed to implement subject-based communication and integrated learning technologies with the subjects of local history, the Kyrgyz language. When studying songs depicting the nature of the Kyrgyz land, painting, photography, music are taught using the latest technologies. General didactic principles of teaching children's song: from simple to complex, continuity, consciousness, naturalness, scientific, accessibility, demonstration, combination of theory and practice, consistency, truthfulness, reliability of knowledge, suitability for a group and individual approach in the learning process.

To talk about the ways of correct understanding of each subject specificity and the analysis of unique texts that relate to a particular area.

Key words: didactic principles, learning process, similarity, integration, intellectual level, literary reading, ability, theme, coincidence, teaching experience, activity, ability to think, skill, aesthetics, nature, etiquette, aesthetic taste.

Жогоруда Э.Мамбетакунов жана Т.Сияев «Педагогиканын негиздери» окуу китебинде көрсөткөн дидактикалык принциптерди балдар ырларын окутуу процессинде колдонуу тууралуу ойлорду көрсөтүп бердик. Алар көрсөткөн дидактикалык принциптерден тышкары И.Бекбоев жана А.Алибеков предметтик ички жана предметтер аралык сырткы байланыштарды ишке ашыруу принцибин да көрсөтөт [1, 91-92-бб]. Анда предметтик ички байланыш тууралуу «бул окуучунун түшүнүктөрдү бөлүмдөрдөгү өз ара

логикалык байланышында, бирин экинчиси улаган таризде өздөштүрүүсүн талап кылат» [2, 91-6], – деп айтылат. Мисалы, 3-класста жыл мезгилдерине карата М.Алыбаевдин «Коңур күз», К.Жуманазаровдун «Нан» деген ырлары окуу жылынын башында – күздө үйрөнүлөт, ал эми кыш мезгилинде Ч.Иманалиевдин «Кышкы чилде», Т.Самудиновдун «Үч аяз», М.Жангазиевдин «Сүрөтчү аяз» деген ырларын окутуу сунуш кылынган, кайра жаз келген учурда Т.Самудиновдин «Көктөм ыры», «Май айы», А.Кыдыровдун «Сулуу май» деген ырлары окутулат. Үч бөлүмдө – жылдын үч мезгилинде окутулуп жаткан бул чыгармаларда бир окшоштук, предметтик ички байланышты ишке ашыруучу шарттар бар, ал – жыл мезгилдери, кыргыз жеринин табияты, күздө жалбырактар саргайып түшө баштаса, кыш чилдеде ошол жалбырактар калбай, аяз, суук бак-дарактарды үшүтүп, жер бетин кар, муз каптаса, жазда кайра дарак бүчүр байлап, жылбырактар чыгып, тербелгө гүл жайнайт. «Адабий окуу предметинде ушул ырларды бири-бири менен байланышта окутуу талап кылынат, жазды түшүндүрүп жатып, кыш жана күз тууралуу ырларга кайрылуу керек.

Ал эми предметтер аралык байланыш, же предметтерди интеграциялоо «бул окуу предметтеринин арасындагы объективдүү максатка ылайыкташкан мазмундук дал келүүчүлүк. Мындай өз ара байланыштарды окутуунун мазмунун, формаларын, методдорун жана ыкмаларын аныктоодо эске алуу зарыл» [3, 95-6]. Адабий окуу менен эң жакын интеграциялануучу предметтер: эне тили (кыргыз тили) – адеп – мекен таануу – көркөм өнөр.

Билим берүүдө предметтерди интеграциялоодо Т.К.Александрова, И.Ю.Алексашина, В.С.Безрукова, М.И.Берулава, И.Д.Зверев, В.Н.Максимова, Н.К.Чапаев ж.б. окумуштуулар изилдөө жүргүзгөн. «Интеграция» (латынча *integratio*, орусча *полный, цельный*, кыргызча – толук, бүтүн, толтура) – «бири-бири менен толукталган, бүтүндөлгөн, толтурулган жыйынтыктарды жаратуу жана ага алып келген процесс. Окутууда болсо ал бир билимдин мазмунун түшүндүрүүдө: темада, курста, бөлүмдө ар түрдүү окуу предметтеринин элементтерин пайдалануу же алардын таанып билүү мыйзамдарын колдонуу. Ушундай ишмердүүлүктү ишке ашырган мугалим окуучулардын интегративдик таанып билүү тибин калыптайт, ал эми мындай таанып билүүгө ээ болгон окуучулардын билими терең, ар тараптуу, ой жүгүртүүсү кенен, турмуштук түшүнүгү бай болуп гана калбастан, рынокко жөндөмдүү адис катары жетилет. Андай окуучулардын

билими ырааттуу, ойлоо жөндөмдүүлүгү динамикалуу, интеллектуалдык деңгээли алда канча жогору, чыгармачылык жөндөмү күчтүү келет. Демек биз, биздин учур, келечек талап кылган кадрларды даярдоого ушул предметтерди интеграциялап окуткан мектептердин бүтүрүүчүлөрү, мугалимдердин шакирттери көбүрөөк жарап берет» [4, 4-6.].

Балдар ырларын окутууда предметтерди интеграциялоо менен биз жетишкен натыйжалар катары төмөнкүлөр аныкталды:

- мектеп окуучулары дүйнөнү, турмушту, предметти (нерсени), көрүнүштү толук, бүкүлү (целостные) кабыл алууну үйрөнөт;
- аз убакыт коротуп, көп нерсени билип алууга жетишет;
- бир эле убакта башка предметтин материалдарын да өздөштүрөт;
- окуучулардын маалыматтарды анализдөө жана синтездөө жөндөмдүүлүгүн өнүктүрөт;
- мугалимдердин чеберчилиги өсөт;
- мугалимдер башка предметчи мугалимдердин тажрыйбасын да үйрөнөт, тажрыйба алмашат;
- сабактарда жаңы технологиялар колдонулуп, балдарды өзүнө тартат;
- окуучунун ишмердүүлүгү көп тармактуу бааланат (адабият жана музыка; адабият жана сүрөт; адабият жана живопись ж.б.);
- балдардын эстетикалык табити ар тараптуу калыптанат;
- окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгү жогорулайт;
- окуучулардын коммуникативдик аракеттери активдешет;
- балада дүйнөнүн илимий толукталган картинасы калыптанат ж.б.

И.Бекбоев предметтер аралык байланыштын үч тибин аныктайт: *объективдүү байланыш* (үйрөнүлүүчү материалдын көлөмү, окшош билгичтиктерди жана көндүмдөрдү калыптандыруунун көлөмү боюнча); *мазмундуу байланыш* (байланыштырылуучу окуу предметтери үчүн жалпы болгон предметтер аралык материалдын мүнөзү боюнча); *убактылуу байланыш* (предметтер аралык материалды пайдалануунун убактысы боюнча) [5, 94-6.]. Ошол эле кезде окумуштуу предметтер аралык байланышты өткөрүүдө мугалим билүүгө тийиш болгон нерселерди да айтып өтөт, алар:

1. Берилген темага байланышкан материал кайсы окуу китепте экендиги.

2. Берилген материал бул предметке байланышкан башка предметтерде (тутумдаш предметтерде) качан окула тургандыгын (бул материал өтүлө электеби, өтүлүп жаткан учурдабы, же өтүлгөндөн кийинби; ошого жараша байланыш да үч түрдүү: мурунтадан, кошо жүрүүчү, кийинки болушу мүмкүн).

3. Тутумдаш предметтеги материалдын мазмуну кандай (фактыларды, закондорду, мисалдарды, цифраларды ж.б. билүү керек).

4. Өзүңдүн сабагыңа жакын предметтеги керектүү материалды пайдаланууда методикалык кандай ыкманы колдонуу керек? [6, 94-б.].

Балдар ырларын окутууда музыка сабагы менен интеграциялоо өзгөчө мааниге ээ. Музыка менен поэзия адамдын ички сезимдерин козгоп, бири-бирин толуктап, окуучулардын эстетикалык табитин тарбиялоодо чоң роль ойнойт. Мына ушул музыкага кыргыз элинин айтуучулук өнөрү аябай терең синдирилген. «Манас» эпосу ар кандай музыкалык ыргактардын, үндөрдүн гармониясынан турат, аны айтып жаткан учурда кыргыздын добулбас, керней, сурнай, чоор, чопочоор, комуз, кыяк ж.б. музыкалык аспаптары коштоп берет. Мугалим 4-класста «Алмамбет», «Чубак», «Эр Манастын турпаты», «Акылман Бакай», «Семетейдин Таласка келиши» («Манас» эпосунан балдарга ылайыкталган үзүндүлөр) деген ырларды окутууда С.Каралаев айтып жаткан учурун, «Кожожаш мерген» («Кожожаш» эпосунан үзүндү) дастанын айтып жатканда А.Үсөнбаевдин аткаруусундагы чыгарманынын бир бөлүмүн коюп берип, аларды адабий текст менен байланыштыруу зарыл. Музыка менен балдардын поэзияны кабылдоо ишмердүүлүгү тереңдейт, адабий каармандын ички дүйнөсүнө дагы сүнгүп кирет, чыгарманын идеясын туура түшүнөт, ырды эмоционалдуу кабылдоосу ойгонот, сезими өсүп, рухий дүйнөсүн козголот.

Кыргыз жеринин табияты сүрөттөлгөн 1-класстын «Алиппе» китебиндеги Жеңижоктун «Суу» (13-бет), Ж.Бөкөнбаевдин «Кыргыздын Ала-Тоосу» (71-бет), 2-класстагы Ж.Исабаеванын «Соң-Көл жайлоосунда», 4-класстан «Кыргыздын Ала-Тоосу» (Ж.Бөкөнбаев), «Бишкегим» (Э.Ибраев), «Сары-Челек» (А.Исаев) ж.б. ырларды окутууда живопись, фото искусствосу жана музыка менен байланыштырууга болот. Акындар кыргыз жеринин сулуулугун, ар кандай жаратылыш кубулуштарын, табияттын көркүн сөз менен айтып берсе, аны сүрөтчүлөр боёктордун, музыканттар үндүн жардамы менен ачып берет. Бул теманы окутууда «Кыргыз жери» (сөзү

Т.Байзаков, обону А.Жайнаков, аткаруучу С.Садыкова), «Апам жапкан нанды сагындым» (К.Турапов) ж.б. музыкалык чыгармалар, Н.Абдырахмановдун «Соң-Көл» деген күүсү пайдаланылып жүрөт.

Балдар ырларын окутууда эстетикалык циклдеги бир нече предметтердин жана көркөм өнөрдүн материалдары пайдаланылат, алар:

- Чыгарманын негизинде тартылган фотолор;
- ырдын обондуу тексттерин музыкалык коштоо (эгер болсо);
- комуз күүлөрү;
- кыяк күүлөрү;
- фильмдерден, клиптерден үзүндүлөр;
- слайддар;
- ырдын негизинде тартылган живопистик чыгармалар;
- скульптуралар ж.б.

Буларды колдонууда да айрым талаптарды эске алуу керек:

- колдонулуучу материал сабакта өтүлүүчү балдар ырына ылайык келиши;
- колдонулуучу чыгарманынын ырдын түп нускасына жакындыгы;
- колдонулуучу материалдын балдар ырын өздөштүрүүгө кошо алуучу салымы;
- колдонулуучу материалдын искусство чыгармасы катары эстетикалык баалуулугу;
- колдонулуучу материалдын балдардын курак жана психологиялык өзгөчөлүгүнө ылайыктуулугу;
- колдонулуучу материалдын руханий, эстетикалык, ыймандык таалим-тарбия бериши ж.б.

М.Тешебаев өз тажрыйбасын мындай баяндайт: «...адабияттык окуу сабактарында кыргыздардын эмгек ырлары: «Оп майда», «Бекбекей», «Шырылдан» өтүлөт. Булар – эл турмушунун бир көрүнүшү. Сөзү кыргыз адабияты сабагынын предмети болсо, обону музыка сабагынын предмети. Музыкада ырдын сөзүн пайдаланбай сабак өтүүгө мүмкүн болбогон сыяктуу эле адабиятта бул темаларды талдоодо музыканы пайдаланбай сабак өтүү мүмкүн эмес.

Бул багытта «Шырылдан» деген ыр 6-класста музыка жана адабият предметтеринин мугалимдеринин катышуусуна интеграцияланып төмөнкүдөй тартипте өтүлдү.

Кыргыз адабияты мугалими: «Элдик оозеки поэзиянын эң алгачкыларынын бири – эмгек ырлары. Ал лирикалык ырлардын түрмөгүнө кирет. «Адам эмгеги менен даңктуу», «Азамат көркү – эмгекте» ж.б.

ушул тариздүү таамай, таасын макалдар элибизде төгүн жерден айтылбаса керек, ошондуктан эмгек гана адамды адам кылат.

Эмгек ырлары эмгектин жүрүшүнө жараша жана уюштурулушун жеңилдетүү максатында келип чыккан. Анда адамдардын эмгекке карата мамилелери айкын жана образдуу чагылдырылган. Эмгек ырлары кыргыз элинин турмуш-тиричилигинин мүнөзүнө жана өзгөчөлүгүнө байланыштуу жаралган. Тагыраак айтканда, эмгек ырлары эмгектин түрлөрүнө жана бөтөнчөлүгүнө жараша пайда болгон. Мисалга алсак, мал чарбачылыкка, дыйканчылыкка жана кол өнөрчүлүккө карата ырдалгандыгын байкоого болот.

Ырдын ритми тигил же бул эмгектин ыргагына шайкеш келет. Ошол себептүү эмгек ырларынын ыргактары негизинен кыска, уйкаштыктары даана, айкын жана сүрөттөөлөрү таасын, таамайлыгы менен өзгөчөлөнөт. «Оп майда», «Бекбекей», «Шырылдаң», «Тон чык» ж.б. эмгек ырлары өзүлөрүнө тиешелүү болгон элдик обондор менен аткарылат...

...«Шырылдаң» ырында жылкычылардын оор турмушу баяндалган. Жылкычылар ырды ырдап, элден азык-түлүк да жыйнап алышкан» [7, 5-6-бб.].

Музыка мугалими: «Кыргыз композиторлору да элдик ырлар менен күүлөрдү сүйүшөт. Алар бүгүнкү профессионалдык музыкабызда элдик чыгармачылыкты кенен пайдаланышты. Малдыбаев, Власов менен Ференин «Алтын кыз», «Ажалордуна» музыкалуу драмалары дээрлик элдик ырлар менен күүлөрдүн обондорунан жазылган. Кыргыздын элдик – «Бекбекей», «Шырылдаң», «Селкинчек» аттуу жана башка ырларын композиторлор операларга көп пайдаланышты. Алардын ичинен композиторлор А.Аманбаев, С.Германов «Айдар менен Айша» операсында «Бекбекей», «Шырылдаңды» өтө устаттык менен пайдаланышкан» [8, 43-б].

Окуу китептеринде башка предметтер менен интеграциялоочу суроо-тапшырмалар.

Кыргыз адабияты окуу китебинде:

1. «Бекбекей», «Шырылдаң», «Оп майда» ырларынан үзүндүлөрдү жаттап, өз обону менен аткарып берүүгө аракеттенгиле.

2. «Бекбекей», «Шырылдаң» ырлары азыр элдик ансамблдерде, эстрадада кандай аткарылып жүргөнүн уктуңар беле? Эгер уксаңар өз көз караштарыңарды, ой-пикирлерди ортого салып, ой бөлүшкүлө» [9, 10-б].

Музыка окуу китебинде:

1. «Жылкычылардын бул ырынын обону менен сөзүн ылдамдата төкмөлөп аткаргыла.

2. Ырдын мазмунунда эмне айтылат?

3. Обон кайсы тональностто, кандай ладда жазылган?

4. «Шырылдаң» аттуу ыр кыргыздын элдик ырларынын кайсыл түрүнө кирет?

5. Ырдын обонунда жана сөзүндө топтолушуп ырдоонун элементтери барбы? Болсо аны аныктагыла. «Шырылдаң биздин шыйкыбыз, түндө келет уйкубуз» деген саптар көптүк түрдө ырдалганбы же жокпу? Аны кандайча түшүнөбүз?» [3, 44-б.].

Окуу китептеринен көрүнүп тургандай эки предмет бир эле чыгарманы түшүндүрүүдө бири-биринин объектирине сөзсүз таянат.

Текст менен таанышуу учурунда окуучулар кызык көрүнүш менен туш келет. «Шырылдаңдын» тексттин бир окуучу кыргыз адабиятынан, экинчиси музыка китебинен көркөм окуп берет.

Кыргыз адабиятында:

Ала да акы шырылдаң
Кулада акы шырылдаң.
Салтанаттуу шырылдаң,
Султан аттуу шырылдаң.
Шырылдаң биздин шыйкыбыз,
Бүгүн калды уйкубуз.
Шып шырылдаң шыр экен,
Жылкычынын ыры экен.
Карылардын наркы экен,
Жигиттердин айты экен.
Жылкычынын мурунтан,
Айтып жүргөн салты экен.
Конок тоого бүткөндө,
Кошо чыккан шырылдаң.
Таруу ташка бүткөндө,
Талаша чыккан шырылдаң.
Жылкычы менен коюндаш,
Жанаша чыккан шырылдаң.
Шырылдаң биздин шыйкыбыз,
Түндө келет уйкубуз.
Аман болсо жылкыбыз,
Эртең канар уйкубуз [10, 8-б].

Музыкада:

Шып шырылдаң шыр экен эй,
Жылкычынын ыры экен эй,
Карылардын наркы экен эй,
Жигиттердин айты экен эй,
Айылуулап түндөрдө эй,
Айта жүрчү салт экен эй.
Конок тоого бүткөндө эй,
Кошо чыккан шырылдаң эй.
Таруу ташка бүткөндө эй,
Талаша чыккан шырылдаң эй.

Жылкычы менен коюндаш эй,
 Жанаша чыккан шырылдаң эй.
 Шырылдаң биздин шыйкыбыз эй,
 Түндө келет уйкубуз эй.
 Аман болсо жылкыбыз эй,
 Эртең канар уйкубуз эй.
 Шырылдаң айтып жүргөндө эй,
 Конок менен тарууну эй,
 Жеп кетпесин жылкыбыз эй.
 Кайырмасы:
 Ана султан шырылдаң,
 Мына султан шырылдаң.
 Шып- шырылдаң шыр экен,
 Жылкычынын ыры экен эй, эй.

Тексттердеги өзгөчөлүктөр эмнеге байланыштуу экендигин анализдөө – ар бир предметтин спецификасын туура түшүнүүгө жол ачат. Кыргыз адабияты предметинин негизги изилдөө объекти – көркөм текст болсо, музыканыкы – обон. Дал ошол обондуулук үчүн, обон ыргагына дал келүү үчүн обончулар тексттерди анча-мынча өзгөртүп алууга жол берилет. Бул жерде, биринчиден, ошол нерсе сакталса, экинчиден, элдик озеки чыгармалардын ар кандай варианттары жазылып алынган, бул жерде ошол ар кайсыл булактардан алынган тексттер болушу мүмкүн деген түшүнүк пайда болот» [11, 69-72-бб.].

Жыйынтыктап айтканда, «Алиппе» жана «Адабий окуу» китептеринде балдар ырларын сунуштоодо төмөнкүдөй жалпы дидактикалык принциптер сакталган деп айтууга негиз бар: жөнөкөйдөн – тааалга; уланмалуулук; аң-сезимдүүлүк; табигыйлык; илимийлик; жеткиликтүүлүк; көрсөтмөлүүлүк; теория менен практиканын байланышы; ырааттуулук; билимдин чындыгы; билимдин бышыктыгы; окутуу процессинде топтук жана жекелик мамилеге ылайыктуулук; гумандуулук.

Адабияттар:

1. Бекбоев И.Б. Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы [Текст]/И.Б.Бекбоев, А.Алимбеков. – Б.: «Бийиктик», 2011. – 91-92-бб.
2. Бекбоев И.Б. Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы [Текст]/И.Б.Бекбоев, А.Алимбеков. – Б.: «Бийиктик», 2011. – 91-б.
3. Бекбоев И.Б. Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы [Текст]/И.Б.Бекбоев, А.Алимбеков. – Б.: «Бийиктик», 2011. – 95-б.
4. Тешебаев М. Кыргыз адабиятын интеграциялап окутуунун илимий-методикалык негиздери (5-7-класстар) [Текст]: пед. илим. канд. деген окумуш. даражаны из. үчүн жазыл. дисс. авторефераты. 13.00.02. / М.Тешебаев. – Б.: 2010. – 4-б.
5. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери [Текст] / И.Б.Бекбоев. – Б.: Педагогика века - 94-б.
6. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери [Текст] / И.Б.Бекбоев. – Б.: Педагогика века - 94-б.
7. Сманбаев А. Кыргыз адабияты. Орто мектептин 6-классы үчүн хрестоматия окуу-китеби. 3-бас. [Текст] / А.Сманбаев, Н.Ишкеев. – 2003. – 5-6-бб.
8. Абдраев М. Музыка. 5-6-класстар үчүн окуу китеби. 9-бас. [Текст] / М.Абдраев, Б.Алагушов. – Ф.: «Мектеп», 1986. – 43-б.
9. Сманбаев А. Кыргыз адабияты. Орто мектептин 6-классы үчүн хрестоматия окуу-китеби. 3-бас. [Текст] / А.Сманбаев, Н.Ишкеев. – 2003. – 10-б.
10. Сманбаев А. Кыргыз адабияты. Орто мектептин 6-классы үчүн хрестоматия окуу-китеби. 3-бас. [Текст] / А.Сманбаев, Н.Ишкеев. – 2003. – 8-б.
11. Тешебаев М. Кыргыз адабиятын интеграциялап окутуунун илимий-методикалык негиздери (5-7-класстар) [Текст]: пед. илим. канд. деген окумуш. даражаны из. үчүн жазыл. дисс. 13.00.02. / М.Тешебаев. – Б.: 2010. – 69-72-бб.
12. Саттарова А.Т., Историческая эволюция изучения детских песен. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана № 5. 2017. С.178-179.